

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

3

аналітичної економіки

на тему:

“Пенсійне забезпечення та соціальна безпека”

Студентки 5 курсу, групи ЕАм-11

Колодій О. А.

Науковий керівник: професор, д.е.н.

Козюк Віктор Валерійович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2018 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1.Теоретичні аспекти пенсійного забезпечення та соціальної безпеки.....	6
2.Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки населення України.....	14
3.Напрями реформування системи пенсійного забезпечення в Україні.....	23
Висновок.....	29
Список використаних джерел	

ВСТУП

Євроінтеграційні орієнтири України вимагають, щоб діяльність уряду та соціально-економічна політика держави були направлені на досягнення рівня європейських стандартів. Це передбачає надійний захист населення та відповідне пенсійне забезпечення як один із головних чинників суспільного добробуту. Актуальність наукового дослідження обумовлюється тим, що незадовільний рівень соціального захисту пенсіонерів створили передумови для вирішення соціально-економічних проблем країни та сприяти сталому розвитку.

Суспільні інтереси, цінності, і головне - соціальна безпека повинні бути пріоритетами в державній політиці. У даному контексті важливо відзначити, що поряд з вирішенням проблем, пов'язаних з трансформуванням суспільно-економічних та політичних відносин, істотного значення набуває процес створення і поступового впровадження у життя сучасної системи пенсійного забезпечення, обґрунтування соціально-економічних показників та індикаторів, які визначатимуть стан соціального захисту безпеки в Україні.

Аналіз останніх публікацій та досліджень свідчить про інтерес вітчизняних і зарубіжних вчених до проблематики становлення сучасної пенсійної системи та соціальної безпеки держави. Важливі теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення соціальної безпеки розкриті в працях відомих учених М.Волгіна, В.Гошовської, І.Гнибіденка, А.Колота, Е.Лібанової, В.Куценка, Г.Ситника, В.Удовиченка, В.Трощинського, та інших. Дослідження питання розвитку пенсійного забезпечення стало основою теоретичних праць провідних науковців, а саме: І. Ярошенко, В. Грушко, С. Онишко, М. Шаварина, Н. Шаманська, М. Ріппа, О. Коваль, Е. Лібанова, Л. Ткаченко, Н. Ткаченко, В. Толуб'як, А. Федоренко та інші.

Метою курсової роботи є узагальнення теоретичних аспектів пенсійного забезпечення та здійснити аналіз стану соціальної безпеки України.

Об'єктом дослідження є пенсійне забезпечення та соціальна безпека.

Інформаційну базу дослідження складають матеріали річних звітів з офіційних електронних ресурсів Державного комітету статистики, Пенсійного фонду України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали науково-дослідних установ і міжнародних організацій.

Завдання дослідження:

- 1.Здійснити науково-теоретичне обґрунтування системи пенсійного забезпечення та соціальної безпеки.
- 2.Дослідити та провести аналіз стану соціального захисту населення.
- 3.Визначити можливі напрями вдосконалення пенсійного забезпечення

1. Теоретичні аспекти пенсійного забезпечення та соціальної безпеки

Поштовхом до появи пенсійного забезпечення виступила проблема нерівномірного розподілу доходів населення. Оскільки сукупний дохід сім'ї формується із різноманітних джерел (заробітна плата, трансфертні виплати, дохід від підприємницької діяльності), які є нерівномірними. Крива Лоренца ілюструє ступінь даної нерівності у розподілі доходів (Додаток 1)[6]. У випадку зростання відхилення кривої ABC від AC зростає відповідно нерівність в розподілі доходів у державі. При рівномірному розподілі багатства суспільства, одним процентом даних коштів володіє безпосередньо один процент громадян даної держави (Пряма AC). Така ситуація властива для початкових стадій розвитку суспільства. Це спричинило необхідність для створення прогресивної шкали оподаткування, завдяки якій держава може сприяти зменшенню диференціації доходів між різними прошарками населення, створення системи соціального захисту населення.

Історичний розвиток і становлення пенсійного забезпечення бере початок ще з часів Римської імперії, тобто задовго до формування класичної економічної теорії з аналізом впливу соціальних виплат на сталість економічної системи та їх необхідність. Але ці виплати містили вибіркового характеру та залежали від становища та привілей певного соціального прошарку в суспільстві. Пенсія мала мотивуючо-вибіркового характеру лише для обраних груп осіб: призначалися як нагороди або привілеї людям, які відзначились особливою заслугою. Наприклад, цим привілеєм в давнину користувались лише військові, а саме, демобілізовані римські легіонери. Але поступово з розвитком і удосконаленням системи державної влади змінювався і зміст пенсій: замість вибіркового і відзнаки пенсія набуває вираженого соціального призначення. Це підтверджується прийняттям у Англії Закону про бідних (початок XVII століття), в якому задекларовано відповідальність місцевих органів влади за допомогу людям, що її

потребують . Закон передбачав поділ громадян, що потребували допомоги на три категорії: непрацездатні, працездатні та ті, що не бажали працювати. Зокрема, непрацездатним особам, до числа яких відносили осіб похилого віку, повинна була надаватися допомога, що забезпечила б можливість прожити. Але таке піклування держави перш за все було пов'язано з необхідністю відновлення порядку і законності в державі. Адже поширення бідності призводило до порушення правопорядку, зростання крадіжок і вбивств. Тобто насправді дані закони захищали «достойних» громадян та їхній спокій, а не долали бідність більшої частини населення.

Подальший розвиток поглядів стосовно пенсійного забезпечення відбувся наприкінці XIX - початку XX століття з промисловим піднесенням розвинених країн світу, зростанням середнього та малого бізнесу, посиленням впливу робітничого руху, на захист інтересів якого виступали профспілки. Однією з фундаментальних рис цього періоду було доведення необхідності втручання держави у сферу грошового обігу з метою створення передумов для суспільного контролю над соціальним середовищем та запровадження соціальних реформ. При цьому держава повинна була виконувати не лише функцію контролю за справедливим розподілом доходів, а й впроваджувати активну соціальну політику, спрямовану на стимулювання високопродуктивної зайнятості та активізації економічної самозайнятості різних верств населення на основі реалізації переваг ринкового механізму. Поряд з цим, проголошувалася необхідність відмови від масштабних соціальних програм, що спонукали до економічної пасивності, надаючи перевагу програмам сприяння до трудової активності бідних верств населення на основі збільшення витрат на їх навчання, освіту, медичне обслуговування тощо

Встановлення системи пенсійного забезпечення у завершеному вигляді сталося в 1889 році у Німеччині за участі канцлера Отто фон Бісмарка, що впровадив державну систему пенсійного забезпечення всього населення

держави, задекларувавши це в Законі “Про страхування за інвалідністю та віком”. Цей закон охоплював всіх працівників та службовців з річним доходом до 2000 рейхсмарок в рік. Бісмарк обрав 70 років як офіційний вік виходу на пенсію, пізніше його було зменшено до 65 років. Середня тривалість життя при народженні в Німеччині того часу складала 45 років. Відповідно, пенсійний вік приблизно на 1,5 рази перевищував середню тривалість життя[21, с86]. Водночас, варто зазначити, що за змістом німецькі загальноімперські закони про пенсії вважаються зразковими для того періоду, адже саме в них були визначені перші критерії пенсійного забезпечення. Зокрема, необхідними умовами для отримання права на пенсію було формально встановлена нездатність особи до подальшого виконання обов'язків, внаслідок травми або фізичного захворювання. Іншою умовою виступала вимога зайнятості протягом принаймні десяти років. Пенсійна система Німеччини, що базувалась на принципах солідарності поколінь була введена в дію у 1953 році[21, с88]. Тобто, було задекларовано перерозподіл доходів на користь населення похилого віку за рахунок внесків працівників та роботодавців.

Перші системи пенсійного забезпечення дещо схожі між собою і в основному базуються на перерозподільних механізмах. При цьому пенсійні виплати гарантувались особам, що проходили державну службу, а також членам їх сімей після смерті годувальника. Пенсійна система набуває соціального характеру, передбачаючи захист громадян в похилому віці, але вона є вибірковою - гарантуючи право на отримання пенсії лише для обраного кола осіб, в більшості випадків для тих, хто служить державі. Але пенсійне забезпечення в своєму первинному вигляді не могло існувати довго, адже постійне збільшення тривалості життя та скорочення народжуваності призвело до значних фінансових навантажень на пенсійну систему. Стала тенденція до збільшення частки осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення призвела до кризи розподільчих систем

пенсійного забезпечення. Збільшення частки осіб пенсійного віку в загальній чисельності населення протягом століття в таких передових на той час країнах як Великобританія, Німеччина та США призвело до збільшення витрат на забезпечення пенсійних виплат більше ніж втричі, що не могло фінансуватися за рахунок поточних надходжень [21, с.86]. Тому, вже в другій половині XIX століття уряди більшості країн починають реформування моделей пенсійного забезпечення, посилюючи страхові принципи. У більшості країн поряд з розподільним пенсійним забезпеченням було введено накопичувальний рівень, що дозволило частково розвантажити державний бюджет та перекласти відповідальність за формування пенсії на працездатне населення.

При цьому зміна моделей пенсійного забезпечення зумовило і виникнення таких понять як «пенсія», «пенсійне забезпечення» та «пенсійна система». Зокрема, різні підходи до тлумачення сучасного змісту поняття „пенсія” мають спільну етимологічну основу (від латинського «pensio» - платіж), але значно розходяться змістовно внаслідок вибору різних пріоритетів при побудові системи соціального забезпечення. В більшості вітчизняних енциклопедичних видань визначення „пенсія” трактують як грошову виплату для громадян, які зазнали впливу несприятливих життєвих обставин. Під пенсійним забезпеченням в більшості сучасних енциклопедичних виданнях розуміють вид соціального захисту громадян, систему надання їм грошового забезпечення із страхових, пенсійних та інших соціальних фондів при досягненні пенсійного віку, а також у випадку хвороби чи втрати працездатності. Або - це форма матеріального забезпечення непрацездатних громадян; в Україні система державних і громадських заходів, спрямованих на обслуговування та забезпечення непрацездатних громадян [24,с160].

В загальному, під системою розуміється порядок, що зумовлений планомірним і правильним розташуванням та взаємним зв'язком частин

чого-небудь або форма організації, будова чого-небудь, сукупність яких-небудь частин, одиниць, елементів, які об'єднанні за спільною ознакою чи призначенням[24,с160]. В більшості випадків поняття «пенсійна система» носить частковий характер. Так, наприклад, в енциклопедичному виданні поняття «система пенсійного забезпечення» зводиться виключно до різновидів пенсійних програм, тобто це «основні різновиди пенсійного забезпечення працівників підприємствами, фірмами, державою та компаніями. Можна виокремити такі види систем пенсійного забезпечення: систему встановленого внеску і систему встановленого доходу».[24,с.167] Зазвичай, в розвинених країнах світу не використовується лише один вид пенсійної системи. Адже для більшої фінансової стійкості пенсійне забезпечення повинно здійснювати не лише функцію захисту осіб похилого віку, але й мотивації працездатних до забезпечення собі майбутньої пенсії. Поєднання різних джерел формування пенсійних внесків в межах однієї пенсійної системи забезпечує більшу фінансову стійкість та здатність адаптуватися до економічних коливань порівняно з пенсійними системами, які не диверсифіковані. Відповідно до цього була сформована трирівнева модель пенсійного забезпечення населення, яка визнається Світовим банком як найбільш справедливою та характерною для соціально орієнтованої ринкової економіки. Вона містить три частини:

1. солідарна система означає, що платник податків вносить кошти в загальний фонд, а виходячи на пенсію отримує мінімальну, але гарантовану соціальну допомогу. Така система базується на принципі солідарності, тобто працююче покоління утримує пенсіонерів, а коли нинішні працюючі вийдуть на пенсію, то їх утримуватимуть ті, хто перебуватиме на той час у працездатному віці. Солідарна система виконує функцію запобігання бідності серед осіб похилого віку. Але у промислово розвинутих країнах така система забезпечує дуже невисокий рівень пенсій порівняно із середнім розміром заробітної плати (у США, наприклад,

пенсія на підставі солідарної системи становить близько 35% від середнього доходу за весь час роботи до виходу на пенсію і ставка обов'язкових відрахувань роботодавців до державної пенсійної системи становить лише 12,5%)[24,с.167]. Невеликі виплати змушують населення здійснювати індивідуальні пенсійні заощадження. Тому виникла система обов'язкового накопичення;

2. система обов'язкового накопичення означає, що кожен працівник зобов'язаний певну частину заробітку в обов'язковому порядку відкладати на старість і сплачувати в накопичувальний пенсійний фонд. Завдяки цьому працівник після досягнення пенсійного віку буде одержувати додаткову пенсію із обов'язкової накопичувальної системи (залежно від суми, що накопичена ним на рахунку) разом з виплатами із солідарної системи. При цьому держава виступає гарантом збереження зроблених працівником внесків;

3. система добровільного накопичення розрахована на осіб, які готові здійснювати добровільні додаткові грошові відрахування з метою отримання додаткового джерела доходу після виходу на пенсію.

Пенсійне забезпечення є основною категорією та основним елементом соціальної безпеки держави. Під соціальною безпекою в більшості сучасних енциклопедичних виданнях розуміють стан суспільства, враховуючи всі основні сфери виробництва, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, при якому забезпечується мінімальний рівень соціальних умов та соціальних благ — матеріальних, екологічних, психологічних тощо, які визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантують мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей.[3]

Визначення змісту соціальної безпеки в Україні було проведено у 1990 році в Декларації про державний суверенітет України. На початку 1997 року, Верховна Рада України схвалює Концепцію національної безпеки, в якій

окреслюються ключові напрямки державної політики України щодо питань соціальної сфери, які потребують першочергового вирішення, а у 2013 році створено Методику розрахунку рівня економічної безпеки України. У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України серед індикаторів оцінювання соціальної безпеки розрізняють стимулятори та дестимулятори. Під показниками- стимуляторами необхідно розуміти ті показники, що здійснюють стимулюючий (позитивний) вплив на коефіцієнт соціальної безпеки, тобто сприяють підвищенню рівня безпеки. Показники-дестимулятори ж сприяють зниженню соціальної безпеки і визначають низькі коефіцієнти безпеки.[2]

Табл1

Індикатори соціальної безпеки

<i>Стимулятори</i>	<i>Дестимулятори</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів. • Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів. • Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП. • Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП. • Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 - 17 років. • Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи 	<ul style="list-style-type: none"> • Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 % медіанного рівня загальних доходів відсотків. • Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів. • Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків. • Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення. • Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення. • Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, відсотків. • Рівень злочинності(кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)

	<ul style="list-style-type: none">• Відношення середньої зарплати, нарахованої в середньому за рік• Відношення середньої вартості 1 м² загальної площі житла до середньої заробітної плати
--	--

Дослідження якості життя є загальноприйнятим в міжнародній практиці, економічним методом оцінки соціального благополуччя як населення в цілому, так і окремих соціальних груп суспільства. Якість життя - це інтегральна характеристика психологічного, фізичного і соціального, емоційного функціонування людини.

Отже, держава за допомогою пенсій може впливати на соціальне становище суспільства, що є основним у соціально орієнтованій ринковій економіці, до якої прагнуть всі країни світу.

2. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки населення України

Стан сучасного розвитку економіки нашої держави потребує врахування соціально орієнтованих його напрямів, які є регуляторами соціальної безпеки. У зв'язку із цим украї важливе завдання полягає у виявленні ризиків соціальної безпеці. Вітчизняний та зарубіжний досвід вибору показників оцінювання соціальної безпеки не завжди свідчить про відповідність їх вживаним заходам щодо ефективності соціальної політики. Це припущення зумовлено різними цілями, оскільки показники ефективності соціальної політики характеризують результати її здійснення, досягнення поставлених цілей. У зв'язку із цим, з метою попередження впливу соціальних загроз і мінімізації їх наслідків потрібно регулярно здійснювати моніторинг індикаторів, що характеризують стан соціальної безпеки. Рівень соціальної безпеки оцінюють за значенням інтегрального індикатора соціального захисту. Зазначення індикаторів розкривають рівень якості життя та слугують засобом дослідження, прогнозування у процесі соціально-економічного розвитку держави.

Важливе місце у забезпеченні соціальної безпеки населення відіграє життєвий рівень. Індикатором оцінювання життєвого рівня населення є «частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів,%» (табл. 2.1). Чисельність домогосподарств з рівнем середньодушових еквівалентних доходів на місяць нижче прожиткового мінімуму визначається на підставі даних розподілу домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних доходів і є підсумком числа домогосподарств (осіб), рівень доходів яких нижчий ніж величина прожиткового мінімуму, діючого в державі на момент аналізу

Таблиця 2.1

Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %, за 2013 - 2017 роки

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	23,5	23,7	24,6	22,4	20,6

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», прожитковий мінімум з 1 січня 2017 року становив 1544 грн на одну особу на місяць [6]. Цей показник є дестимулятором і у 2017 році знаходився на рівні задовільного значення ($X_{здв} = 20$). Тенденція до зниження його протягом 2013 - 2017 років свідчить про зменшення доходів населення України. Проаналізувавши значення індикатора, можна побачити, що найбільший показник частки населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, був у 2013 році і складав 24,6%, що є негативним, адже критичне значення цього показника - 30%. Проте з кожним роком він зменшувався та до 2017 року майже прирівнявся до оптимального значення і складав 20,6%.

Одним із важливих індикаторів є «відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів».

Табл.2.2

Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу за 2013 - 2017 роки

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	3265	3480	4195	4691	5263

Середньозважений прожитковий мінімум на одну працездатну особу, грн	1108	1176	1176	1600	1762
Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, разів	2,9	3,0	3,5	2,9	2,9

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Такі зміни відбулися за рахунок підвищення як середньомісячної номінальної заробітної плати, так і прожиткового мінімуму. А у 2016-2017 рр. даний показник зменшився до 2,9. Що стосується 2018 року, то середньомісячна номінальна заробітна плата складала 6475 грн, а прожитковий мінімум установлений у розмірі 1700 грн, виходячи із цих даних індикатор «відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу» дорівнює 3,2.

За допомогою індикатора «відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність» оцінюється рівень життя пенсіонерів. Він розраховується як відношення середнього розміру пенсії за віком, гривень до прожиткового мінімуму для осіб, котрі втратили працездатність. До осіб, які втратили працездатність, відносять осіб, котрі досягли встановленого законом пенсійного віку, осіб, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах, та непрацюючих осіб, визнаних інвалідами в установленому порядку (табл. 2.3).

Табл.2.3

Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів, за 2013 - 2017 роки

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017

Середній розмір пенсій за віком, грн	1470,7	1526,1	1581,5	1699,5	1828,3
Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, грн	949	949	1074	1130	1312
Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	1,6	1,6	1,4	1,5	1,6

Складено за даними джерела [60, 77, 79].

Зростання значення індикатора пов'язане зі збільшенням розміру пенсії за віком. У 2015 році, коли цей індикатор останній раз приймав найменше значення, середній розмір пенсії становив 1581,5 грн, а на кінець 2016 року показник зріс і склав 1699,5 грн.

Індикатор «співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення, разів», децильний коефіцієнт фондів, показує, у скільки разів мінімальний дохід 10 відсотків найбільш забезпечених верств населення перевищує максимальний дохід 10 відсотків найменш забезпечених. Цей індикатор наведений у статистичному збірнику «Витрати і ресурси домогосподарств України» (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України)[19].

Табл. 2.4

Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення та найменш забезпеченого населення, разів

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	5,2	4,9	4,6	4,9	4,5

Складено за даними джерела [19, 20, 22].

Важливим індикатором оцінювання соціальної безпеки в Україні є

«частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств за 2013 - 2017 роки

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, відсотків	57,9	57,6	56,4	56,5	57,0

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

У свою чергу грошові витрати домогосподарств включають: витрати на купівлю продуктів харчування, алкогольних та тютюнових виробів, непродовольчих товарів, на оплату послуг.

Індикатор «обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП» розраховується як відношення видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я (мільйонів гривень) до ВВП (мільйонів гривень), помножене на 100% (табл. 2.6).

Табл. 2.6

Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млн. гри	44745,4	48961,6	58453,9	61568,8	57150,1
ВВП, млн. гри	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП	4,1	3,8	4,1	4,2	3,6

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Індикатор обсягу видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП, більше схиляється до критичного значення, особливо це проявляється у 2017 році та спричинено тим, що внаслідок воєнної

ситуації в Україні більшість видатків спрямовані на оборону.

Згідно з дослідженнями CASE, за рівнем державних видатків на освіту до ВВП Україна займає одне з перших місць у Європі (7,4%, вища освіта - 2,3%), поступаючись лише Данії (8,8%, вища освіта - 2,41 %) [8]. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП, розраховується як відношення видатків зведеного бюджету на освіту, млн грн / ВВП, млн грн, помножене на 100 (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я, млн грн	79826,0	86253,6	101560,9	105538,7	100109,5
ВВП, млн грн	1082569	1316600	1408889	1454931	1566728
Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків ВВП	7,4	6,6	7,2	7,3	6,4

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Індикатор обсягу видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків ВВП, має оптимальне значення. Зменшення значення показника у 2017 році спричинено тим, що видатків державного бюджету спрямовані на оборону.

В Україні протягом останнього десятиріччя спостерігається тенденція до погіршення загального стану здоров'я населення. Це зумовлено недостатньою кількістю фінансових коштів і неякісним медичним обслуговуванням. У зв'язку із цим збереження та поліпшення здоров'я людей, забезпечення населення необхідною медичною допомогою є на сьогодні досить актуальними.

Таблиця 2.8

Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення, за 2010 - 2014 роки

Індикатор	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	44,9	46,6	45,8	47,8	46,7

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Особливою загрозою соціальній безпеці є темпи захворювання на туберкульоз, що призводить до втрати працездатності, послаблення здоров'я населення України, підвищення рівня інвалідності й смертності та становить загрозу національній безпеці країни у соціальній сфері (табл. 2.9).

Табл. 2.9

Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис

Індикатор	Роки				
	2013	2014	201	2016	2017
Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб	68,5	67,3	68,2	68,0	59,5

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Індикатором оцінювання соціальної безпеки в Україні є показник «загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 - 17 років», який має спадну динаміку за аналізований період (табл. 2.10). Загальноосвітній навчальний заклад - це заклад освіти, що забезпечує потреби громадян у загальній середній освіті.

Табл.2.10

Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 - 17 років	79,8	82,0	82,5	83,0	78,4

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Аналіз досліджуваного індикатора показав, що з кожним роком сума несплаченої заробітної плати в Україні зменшується, що є позитивною політикою управління організацій усіх форм власності.

Наступним з індикаторів оцінювання соціальної безпеки є «рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)» (табл. 2.11)

Табл. 2.11

Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення) за 2013 - 2017 роки

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	1102	1138	980	1237	1165

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Аналіз значення приведенного вище індикатора показує, що у 2015 році рівень злочинності був менший за оптимальний рівень, що безперечно є позитивним у контексті забезпечення соціальної безпеки.

Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи у 2017 році зменшився, про що свідчить і зростання безробіття в Україні (табл. 2.12).

Табл. 2.12

Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, % населення

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Рівень зайнятості населення у віці 15 - 70 років, % населення відповідної вікової групи	58,5	59,2	59,7	60,3	56,6

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Індикатор «відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні» розраховується як відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27, євро, до середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, в Україні, гривень / офіційний курс гривні до євро, середній за період (табл. 2.13).

Табл. 2.13

Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні за період 2013 - 2017рр.

Індикатор	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	15,9	14,8	12,1	33,7	30,4

Складено за даними джерела [12, 20, 22].

Систематизування даного аналізу дає змогу зробити висновок, що сучасний стан соціальної безпеки залишається критичним, незважаючи на реформування соціальної політики та підвищення соціальних стандартів життя.

3. Напрями реформування системи пенсійного забезпечення в Україні

Реформування пенсійної системи повинно здійснюватись на системних засадах, перевірених досвідом інших країн і адаптованих до українських умов, а саме: прийнятності, соціальної справедливості, розуміння і підтримки реформи широкими верствами населення; економічної обґрунтованості та фінансової спроможності і стійкості пенсійної системи; сприяння зростанню національних заощаджень;

Протягом 2014–2017 рр. законодавцями та Урядом здійснено низку кроків у напрямі реформування системи пенсійного забезпечення яким передбачено:

- звільнення системи соціального страхування від виплат нестрахового характеру та невластивих функцій, що дало змогу протягом 2015 р. зекономити близько 1,8 млрд грн;
- удосконалення порядку здійснення страхових виплат, що забезпечило подальше удосконалення методики визначення розмірів страхових виплат, окрема, щодо посилення їх економічної обґрунтованості та запобігання зловживанням під час встановлення ступеня втрати працездатності;
- зменшення кількості перевірок стану дотримання роботодавцями законодавства про соціальне страхування;
- збільшення оборотних коштів підприємств та можливостей їх спрямовувати на підвищення і детінізацію заробітної плати в умовах зниження ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ) до 22 %;
- спрощення обслуговування застрахованих осіб в об'єднаному Фонді соціального страхування за принципом «єдиного вікна».[4]

З метою економного та раціонального використання державних коштів, зокрема коштів Пенсійного фонду України:

- знижено розміри всіх спеціальних пенсій, за винятком пенсій військовослужбовців, до 60 % заробітної плати перед виходом на

- пенсію (для державних службовців, депутатів, суддів, прокурорів, науковців);
- запроваджено перерахунок спеціальних пенсій (суддям, прокурорам, народним депутатам України, державним службовцям) у разі підвищення заробітної плати службовцям у межах фінансових ресурсів Державного бюджету України;
 - скасовано призначення спеціальної пенсії (науковцям, суддям, прокурорам, народним депутатам України) у разі скоєння особою корупційних діянь;
 - скасовано достроковий вихід на пенсію за 1,5 року до досягнення загальноновстановленого пенсійного віку при скороченні штатів та за станом здоров'я;
 - запроваджено обмеження виплати пенсії працюючим пенсіонерам – 85 % від розміру отримуваної пенсії, але не менше 150 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність 11;
 - обмежено можливості дострокового виходу на пенсію з поступовим (на 6 місяців кожного року) підвищенням пенсійного віку, загалом передбачено зростання пенсійного віку на 5 років, а також збільшення стажу, який враховується при обчисленні розміру пенсії, на 5 років для низки професій, що дають право дострокового виходу на пенсію;

Основними цілями реформування мають стати:

- консолідація усіх не властивих ПФУ виплат (доплата до мінімальної пенсії, вже призначені пенсії за вислугу років, доплати інвалідам, доплати за списками № 1 і № 2 у випадках, якщо підприємства з різних причин не можуть їх здійснювати тощо) та їх фінансування за рахунок бюджету;
- перехід до розрахунку розміру пенсій та отримання прав на її призначення на основі страхового стажу;
- відміна оподаткування пенсій працюючих пенсіонерів;

- скасування обмежень розміру виплачених пенсій працюючим пенсіонерам;
- скасування спеціальних пенсій та пенсій за вислугу років, крім військовослужбовців;
- запровадження накопичувальних професійних пенсій для осіб, молодших за 35 років;
- регулярна валоризація пенсій (осучаснення, грошова оцінка пенсійних прав) на основі прив'язки до середньої зарплати;
- запровадження перехідного періоду, протягом якого за громадян, у яких на дату набрання законом чинності нестача трудового стажу не перевищує 60 місяців, дофінансування здійснюється за рахунок бюджету на безповоротній основі;
- поступове підвищення вимог щодо розміру страхового стажу із сучасних 15 до 35 років, узгоджене з результатами детінізації заробітної плати та інших доходів, що слугують базою ЄСВ;
- поступове удосконалення нестрахових складових пенсійної системи, пов'язаних із підтримкою мінімальної пенсії у кризових випадках, розвиток бюджетних пенсійних програм підтримки вразливих категорій населення;
- подальше удосконалення зв'язку між ризиками у сфері безпеки праці та пенсійних пільг та особливих режимів виходу на пенсію із одночасним посиленням заходів з охорони праці.
- Запровадження другого та розвиток третього рівнів системи пенсійного забезпечення має здійснюватися з урахуванням Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року,

Для запровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення необхідно:

- забезпечити регуляторам фінансового сектору, здатним ефективно трансформувати та реалізувати інституційну спроможність запровадити накопичувальне пенсійне забезпечення;
- підвищити інституційну спроможність Пенсійного фонду України адмініструвати накопичувальну систему пенсійного страхування;
- встановити ліцензійні вимоги для суб'єктів накопичувальної системи пенсійного забезпечення, запровадити механізми нагляду і контролю за недержавними пенсійними фондами та сформувати конкурентне середовище на ринку фінансових послуг;
- визначити правила та інструменти гарантування прав учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення, створити комплексну схему захисту прав учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення;
- визначити правила участі у накопичувальній системі пенсійного забезпечення для страхувальників та застрахованих осіб, а також опрацювати модель джерел для її функціонування;
- запровадити професійну накопичувальну систему пенсійного забезпечення для працівників виробництв, робіт, професій, посад, визначених у списках № 1 та № 2, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;
- розробити організаційний механізм запровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення, який визначатиме перелік органів влади, соціальних партнерів та недержавних учасників його реалізації, коло їх прав, повноважень та компетенцій, структуру взаємодії та канали зворотного зв'язку, що забезпечують прозорість та врахування інтересів усіх соціальних стейкхолдерів.

Невідкладними кроками в напрямі вдосконалення пенсійного забезпечення є такі:

- забезпечення підвищення розміру мінімальної пенсії;

- проведення осучаснення пенсій.;
- збереження на чинному рівні базового віку виходу на пенсію за наявності достатнього страхового стажу;
- збереження права на достроковий вихід на пенсію для окремих категорій професій, зокрема, артистів театральних-концертних та інших видовищних закладів, підприємств і колективів;
- забезпечення конституційних гарантій фінансової незалежності судової гілки влади стосовно пенсійного забезпечення та довічного грошового утримання суддів у відставці, доцільність дотримання вже наданих законом на перехідних період гарантій щодо особливого порядку нарахування пенсій окремим категоріям працівників;
- розгляд питання щодо підвищення та осучаснення пенсій військовослужбовців;
- створення дієвих компенсаційних механізмів соціального захисту членів фермерських господарств, а також осіб передпенсійного віку для забезпечення справедливого отримання права на пенсію за віком з урахуванням змін щодо страхового стажу, необхідного для отримання такого права;
- визначення особливостей пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб, осіб, що перебувають на тимчасово неконтрольованій державною владою України території Донецької та Луганської областей.

Успішне реформування пенсійної системи вимагає створення економічних передумов, а саме:

- зростання виробництва, зміцнення фінансового стану підприємств і відповідне нарощування фінансових можливостей пенсійної системи;
- розширення продуктивної зайнятості населення, мінімізація прихованого безробіття, тіньової зайнятості, захист трудових і соціальних інтересів громадян України на іноземних ринках праці;

- підвищення розміру заробітної плати та збільшення її питомої ваги у ВВП; розширення бази сплати пенсійних внесків за рахунок охоплення пенсійним страхуванням усіх категорій юридичних і фізичних осіб;
- припинення практики списання та реструктуризації заборгованості перед Пенсійним фондом;
- скасування пільг у сплаті пенсійних внесків і заборону запровадження нових пільг у виплаті пенсій без визначення джерел їх фінансування;
- переведення фінансування виплат пенсій сільським пенсіонерам і пільговим категоріям їх одержувачів з Пенсійного фонду на Державний бюджет, корпоративні та професійні пенсійні фонди.

Генеральним курсом пенсійної реформи слід вважати посилення її страхових засад – солідарності, платності та еквівалентності відшкодування, а також підвищення соціальної справедливості, валоризації та фінансової ефективності. Це дасть змогу забезпечити соціальну справедливість щодо різних категорій пенсіонерів, ліквідувати дисбаланси діючої системи, підвищити загальний рівень пенсій, забезпечити їх більш чітку залежність від реального внеску до Пенсійного фонду упродовж усього страхового періоду. В цьому контексті видається важливим поступове підвищення мінімальної тривалості страхового стажу із сучасних 15 до 35 років.

ВИСНОВКИ

Отже, пенсійне забезпечення та соціальна безпека є ключовим заданням державної політики щодо соціального захисту. Функціонування системи пенсійного забезпечення спрямоване на соціально справедливу систему та формування фінансово стійкої, яка забезпечуватиме громадянам належні умови життя.

Продовж 2013 – 2017 років спостерігалися вагомні зміни в соціальній безпеці України, результатом чого є тенденції до зростання таких індикаторів, як частка видатків зведеного бюджету на освіту та охорону здоров'я у відсотках до ВВП, значення якого поволі наближається до оптимального. Проте до негативних факторів впливу необхідно віднести тенденцію до зростання кількості вперше зареєстрованих захворювань, у зв'язку із чим у контексті підвищення рівня соціальної безпеки реформування соціальної політики потрібно здійснювати у напрямках: реформування політики зайнятості та удосконалення системи соціального захисту.

Ключовими пріоритетами політики соціальної безпеки щодо покращання ситуації пенсійного забезпечення України повинні бути: створення робочих місць; підвищення заробітної плати; детінізація заробітної плати; запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи, а також розвиток недержавних пенсійних фондів, що дозволить забезпечити стабільний розвиток держави, підбільшувати розвиток фінансового ринку, ринку праці та інституту заробітної плати

Підсумовуючи, підкреслимо, що соціальні відносини включають в себе сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, ключовими чинниками яких є належні умови медичного забезпечення та проживання, спілкування та професійна діяльність, освіта, культурний рівень суспільства. Однак, показники рівня та якості життя населення України підтверджують, що заходи, яких держава вживає для поліпшення життя є недостатніми та

подібний стан речей має стати посилом не лише для державних структур. Необхідно налагодити широкий суспільний діалог для забезпечення дієвого зв'язку, організувати належний інформаційний супровід стану вирішення зазначених проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. - К, 2017 - 585 с2004.-
2. Беляєв, О.О. Соціально-економічна безпека: навч.посіб. / О.О. Беляєв, Л.П. Бортнікова, В.І. Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2010. – 316 с.
3. Весельська А. Міжнародний досвід державного регулювання соціальної безпеки в країнах з різними моделями соціального розвитку: застосування в Україні / А. Весельська // Інвестиції: практика та досвід,
4. Грабко, Є.В. Забезпечення соціальної безпеки в Україні: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Є. Грабко // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2010. – Вип.2 (4). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10gevura.pdf.
5. Гудзь Ю.Ф., Реха К.Х. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні // МатеріалиІІ міжнар. наук.-практ. конф. «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики» (13 квітня 2017 року). – Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2017. – С. 67-70.
6. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В.Д.Базилевича. – 3-тє вид., перероблене і доповнене. – К.: Знання.
7. Європейська соціальна хартія: міжнародний документ від 03.05.1996 р. ETS № 163 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
8. Завора Т. М. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки України / Т. М. Завора, О. В. Чепурний // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. - 2017. - № 9. - Режим доступу:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1365>.

9. Завора, Т.М. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки України / Т.М. Завора, О.В. Чепурний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [phttp://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1365](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1365)
10. Ільчук Л.І. Критерії і показники соціальної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=365:2014-02-21-12-36-27&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23.
11. Лібанова Е. Досвід соціальної політики в країнах розвинутої ринкової та перехідної економіки і можливості його використання в Україні / Е. Лібанова, В. Іванкевич, В. Бевз // Україна: аспекти праці. - 1997. - № 1.
12. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи, 2004. – 491 с.
13. Лісовий А. В. Механізм фінансування соціальної складової економічної безпеки / А. В. Лісовий, Т. В. Поснова // Фінанси України. -
14. Новікова, О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О.Ф. Новікова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
15. Орієнтовне оприлюднення експрес-випусків Держстату у 2017 році [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.
16. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uktsat.gov.ua>.
17. Палій, Н.С. Система діагностики соціальної безпеки [Електронний ресурс] / Н. Палій. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/16.pdf
18. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, наказ від 2013 № 60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>

19. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України)» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.od.ukrstat.gov.ua/stat_info/domogosp/domogosp5.htm.
20. Статистичний щорічник України за 2016 рік: збірник / Державний комітет статистики України;— К.: Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2016.
21. Ткаченко А. А. Система социальных выплат Германии / А. А. Ткаченко // Труд за рубежом. - 1999. - № 3. - С. 86 - 99.
22. Україна в цифрах у 2016 році. Статистичний збірник / За ред. О.Г. Осауленка // Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. – 559 с
23. Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: монографія / А. А. Халецька. - Донецьк: «Юго-Восток», 2010. - 430 с.
24. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія / І.Я. Чугунов, О.В. Насібова. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 248 с.
25. Шехлович А. М. Концептуальні засади інноваційної безпеки в системі економічної безпеки держави // Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем (новий погляд) : колективна монографія / за заг. ред. Р. Р. Тіміргалєєвої. Сімферополь : ВД «Аріал», 2014. С. 50-60.
26. Ярошенко І.С. - Право соціального забезпечення: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2014. — 232 с.

Додаток А

Крива Лоренца

Джерело: Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред.

В.Д.Базилевича. — 3-тє вид., перероблене і доповнене. — К.: Знання.
Прес,

2004.- 615 с. — (Вища освіта ХХІ століття)